

2. Постанова Кабінету Міністрів України про деякі питання оптимізації діяльності центральних органів виконавчої влади системи юстиції від 18 травня 2016 р. № 343 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/343-2016-%D0%BF>

3. Проект Закону про пенітенціарну систему. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62965

*Лазаренко Л. А.,
кандидат юридичних наук, доцент
заступник начальника науково-
дослідного центру з питань діяльності
органів та установ Державної
кримінально-виконавчої служби
і пробації Інституту кримінально-
виконавчої служби*

ВПЛИВ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ НА РОЗВИТОК ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Однією з найавторитетніших міжнародних судових установ є Європейський суд з прав людини (далі – Суд), який створено для розгляду заяв громадян європейських країн, що ратифікували Європейську конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод. Україна приєдналась до цієї Конвенції в 1997 році і відтоді її громадяни дістали право звертатися за захистом своїх прав до зазначеного Суду.

Норми європейського права у сфері забезпечення прав і свобод людини мають як матеріально-правовий, так і процесуальний характер. Матеріально-правовими є норми Конвенції, які уточнюють зміст прав і свобод, які, незалежно від того, як вони сформульовані в національному законодавстві, підлягають захисту у Суді. З процесуальних норм складається механізм судового захисту (розділ II Конвенції)

Цінність Конвенції, зазначив французький науковець К. Васак, – визначається фактично її механізмом, а не правами, які вона захищає. «Вперше в історії людства, – зазначив він, – існує міжнародний механізм, який функціонує поза державою і виражає загальні цінності усього людства». Проте, на нашу думку, не слід недооцінювати і значення формулювання прав і свобод у тексті Конвенції, оскільки вони значною мірою визначають компетенцію Суду [1].

Обраний Україною курс на євроінтеграцію обумовлює потребу у впровадженні європейських стандартів у взаємовідносини державних органів та

громадян та формування належного рівня захисту прав та інтересів фізичних та юридичних осіб. У цьому контексті важлива роль повинна відводитись практиці Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) в процесі реформування національної правової системи як інституції, діяльність якої безпосередньо впливає на процеси нормотворчості, правозастосування та тлумачення норм права в державах-членах ЄС. 17.07.1997 р. Верховна Рада України прийняла Закон України “Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основних свобод 1950 року, Першого протоколу і протоколів № 2, 4, 7 і 11 до Конвенції”, в п.1 якого визнається обов’язкова і без укладення спеціальної угоди юрисдикція Європейського суду з прав людини в усіх питаннях, що стосуються тлумачення і застосування Конвенції.

У цьому контексті важливого значення набуває діяльність самого ЄСПЛ: “завдяки практичній діяльності Суд послідовно конкретизував і розширював перелік прав, які в ньому були захищені, наповнив стислі формулювання широким змістом і фактично запровадив норми, які лише *explicite* не виражені в тексті Конвенції, але в дійсності в опосередкованому (прихованому) вигляді є в ній (дух нормативного акта)”. Такий підхід підтверджує використання ЄСПЛ динамічного тлумачення ЄКЗПЛ, під яким розуміють використання таких методів, які надають юридичної сили тексту ЄКЗПЛ та забезпечують її ефективність з метою кращого гарантування захисту індивідуальних прав [2]. Саме тому реальний зміст зобов’язань держав визначається крізь призму практики Суду.

17 липня 1997 року Верховна Рада України ратифікувала Європейську конвенцію про захист прав людини та основних свобод 1950 року (далі – Конвенція). Ця подія відкрила новий етап у розвитку української юриспруденції у питаннях юридичного захисту прав людини та основних свобод. Незважаючи на те, що зараз в Україні існує, так би мовити, «подвійний» захист цих прав та свобод – як на конституційному рівні, так і на рівні Конвенції, – проблеми їх практичного застосування залишаються ще не вирішеними.

Власне, з 17 липня 1997 року можна починати новий відлік часу – початок перенесення європейських правничих цінностей на український ґрунт. Як зазначає з цього приводу С. Головатий, «Ратифікація Україною Європейської конвенції з прав людини створила нову правову ситуацію в системі захисту прав людини в Україні. ...перед правниками постає вимога, з одного боку, не відступати від положень Європейської конвенції з прав людини, а з іншого – спиратися у своїх рішеннях на практику Суду щодо розгляду справ про порушення цих прав». Це означає, що на рівень нагальних в Україні виходить ціла низка проблем, які, на жаль, іще не отримали необхідного задовільного теоретичного та практичного вирішення. До них можна віднести: питання про пряму дію Конституції України, про що йдеться у частині третій статті 8 Конституції України, зокрема про пряму

дію тих конституційних норм, які закріплюють і гарантують конституційні права та свободи людини і громадянина; несучасні юридичні методи для визначення змісту цих норм та для забезпечення верховенства конституційних прав над державою; заперечення необхідності офіційного визнання судового прецеденту як засобу визначення змісту конституційних прав і свобод, природно-правового характеру основних прав людини; відсутність ґрунтовних наукових досліджень про межі припустимості та обов'язковості врахування практики Європейського суду з прав людини українськими судами. Гальмування у доктринальному і практичному вирішенні цих проблем призводить до того, що основні права людини, закріплені у Конвенції та Конституції України, здебільшого залишаються суто декларативними і використовуються як гасла для чергової політичної кампанії.

Наукова теорія, залишена нам у спадщину з радянських часів, розглядає юридичну природу основних прав людини виключно з позитивістських позицій.

Праворозуміння більшості сучасних українських юристів ґрунтується саме на цих уявленнях про право. Як справедливо з цього приводу зауважує український науковець А. Заєць «Вузьконормативний підхід до визначення права, заснований на уявленні, що право – це норми поведінки, викладені у законах та інших нормативних актах, встановлені і забезпечувані примусовою силою державної влади, ще й досі знаходять своїх прихильників».

Традиційно українські науковці-позитивісти не визнають *de facto* прямої дії конституційних норм про права і свободи людини та громадянина у так званих важких справах, коли ці норми не можуть застосовуватися судами безпосередньо, а потребують конкретизації шляхом прийняття законів, які визначатимуть зміст цих прав та встановлюватимуть обмеження на їх реалізацію. Так, ці науковці переконані, що прийняттям Закону «Про свободу слова» мають бути конкретизовані положення частини першої статті 34 Конституції України, де закріплено право на свободу слова. Без «конкретизуючого закону» це право є суто декларативним, оскільки воно не може бути захищене безпосередньо в суді. Певна річ, за таких умов ідеться про програмну конституцію, яка ставить законодавцеві завдання на майбутнє, але не вирішує наболілих проблем сьогодення.

Слід додати, що у розвинутих демократіях до категорії важких належать справи, в яких розглядаються випадки конфлікту основних прав між собою, нечіткості правових текстів або коли окремі положення нормативно-правового акта неможливо застосувати без порушення панівної у суспільстві концепції справедливості. Тому традиційне позитивістське бачення правосуддя як застосування факту до формалізованої норми, прийнятої авторитетним суб'єктом політичної влади, зазнає суттєвого коригування, коли йдеться про визнання судового прецеденту як джерела права [3].

Деякими авторами висловлено думку про те, що прецеденти Європейського суду можна розглядати як джерела права, і їх слід враховувати в законодавчій і правозастосовчій діяльності, у тому числі судами. Якщо розуміти прецедент у широкому розумінні як певний орієнтир для судової практики, то така точка зору має право на існування. Якщо ж прецедентом вважати судові рішення або його частину, «...котра виділяється шляхом логічного аналізу, використовується для врегулювання інших конкретних аналогічних життєвих ситуацій, то, очевидно, погляд на рішення Європейського суду прецедентного характеру як на джерело права не відповідає сучасному стану речей. По-перше, з цього приводу відсутні конкретні вказівки у нормативних актах Ради Європи, зокрема, у розділі II Конвенції. По-друге, відповідно до частини першої ст. 9 Конституції України частиною національного законодавства можуть бути лише такі джерела міжнародного права України, як міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Нарешті, по-третє, судячи з характеру рішень Суду, сама «...Конвенція надала державам доволі широкі межі розсуду щодо методів – практичних засобів та законодавчого забезпечення, які використовуються державами при створенні своїх правових систем». Якщо ж до цього додати дещо незвичний для нашої правової традиції спосіб викладу і аргументації рішень Суду, що створює додаткові труднощі для з'ясування їх дійсного смислу, то, очевидно, вважати їх прецедентами як джерелами права України поки що немає підстав. Водночас вважаємо правильним погляд на Суд як на орган, що «...з'ясовує і роз'яснює конвенційні норми, конкретизує їх зміст. Від справи до справи ЄС виробляє і формулює правові позиції (положення) щодо інтерпретації конвенційних норм». У цьому сенсі Суд являє собою своєрідний Конституційний Суд європейського масштабу щодо тлумачення положень Конвенції, а відтак його позиція має впливати не лише на діяльність судів загальної юрисдикції, а й Конституційного Суду України. Аналізуючи конфлікти між громадянином і державою з приводу застосування законодавства, суд одночасно дає оцінку: а) відповідності норм національного законодавства ст. 3 Протоколу № 11; б) діяльності органів держави по застосуванню норм законодавства; в) рішенням національних судів, прийнятим за результатами вирішення спорів [4].

Список використаних джерел

1. Колесниченко В. М. Значення для судів України рішень Європейського Суду з прав людини за результатами розгляду виборчих спорів / В. М. Колесниченко // Судова апеляція. – 2009. – № 2(15). – С. 82-89. – Бібліогр.: 26 назв. – укр.
2. Шишкіна Е. Деякі аспекти правової природи рішень Європейського суду з прав людини / Е. Шишкіна // Право України. – 2005. – № 9. – С. 102-105.

3. Мармазов В. Методи динамічного тлумачення Конвенції про захист прав людини та основних свобод / В. Мармазов // Вісник Академії правових наук України. – 2003. – № 4. – С. 63-72.

4. Шевчук С. Європейська конвенція про захист прав людини та основних свобод: практика застосування та принципи тлумачення у контексті сучасного українського праворозуміння. Електронний ресурс. / Режим доступу: <http://eurocourt.in.ua/Article.asp?AIdx=416>.

*Лук'янченко Є. О.,
керівник сектору адміністративних
стягнень Державної установи «Центр
пробації»*

ПРО ДЕЯКІ АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПОРЯДКУ ПРИТЯГНЕННЯ ВИННИХ ЗА УХИЛЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ СУСПІЛЬНО КОРИСНИХ РОБІТ

Інститут суспільно корисних робіт запроваджено після набрання чинності 06 лютого 2018 року Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту права дитини на належне утримання шляхом вдосконалення порядку примусового стягнення заборгованості зі сплати аліментів», яким зокрема внесено зміни в Кодекс України про адміністративні правопорушення (КУпАП) та на уповноважений орган з питань пробації покладено обов'язок виконання постанов суду про накладення адміністративного стягнення у виді суспільно корисних робіт. Цей вид стягнення застосовується однаковою мірою до боржників з виплати аліментів без ознак статі, крім категорій осіб, що визначені ст. 31¹ КУпАП.

Під час виконання постанов суду про застосування суспільно корисних робіт на уповноважений орган з питань пробації покладаються: облік порушників; роз'яснення порушникам порядку та умов відбування суспільно корисних робіт; погодження з органами місцевого самоврядування та власниками підприємств переліку об'єктів, на яких порушники виконуватимуть суспільно корисні роботи, та видів таких робіт; контроль за відбуванням стягнення порушниками та виконанням обов'язків власником підприємства за місцем відбування порушниками суспільно корисних робіт; облік відпрацьованого порушниками часу; проведення у разі потреби контрольних перевірок за місцем відбування порушниками суспільно корисних робіт; з'ясування причин невиходу порушників на суспільно корисні роботи; складання